

4. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. – Мн.: Изд. В.М. Скакун, 1998. – 896с.
5. Психология труда и личности учителя. Сборник научных трудов. Выпуск 1. / Под ред. проф. А.И. Щербакова. – Ленинград, 1976. – 134 с.

Аннотация

О.Л.Шквыр

Профессиограмма менеджера образования

В статье рассматривается актуальность исследования профессиограммы менеджера образования; раскрывается сущность дефиниций „профессиограмма”, „профессиограмма менеджера образования”; представлены структурные компоненты авторской профессиограммы руководителя учебного заведения.

Ключевые слова: профессиограмма, профессиограмма менеджера образования.

Summary

O.L.Shkvyr

Professiogram of the Manager of Education

The actuality of the problem of preparation of the future managers of educational institutions, the importance of exploration of professiogram of the manager of education is revealed in the article; the essence of the definitions “professiogram”, “professiogram of the manager of education” is lighted out; schematic representation of structure of the professiogram of the manager of educational institution is presented.

Key words: professiogram, professiogram of the manager of education.

Дата надходження статті

„15” травня 2008 р.

УДК 37.012+910.1 (045)

І.М.ШОРОБУРА,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

ПРОБЛЕМИ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ КУРСІВ

У статті висвітлюються питання полікультурного виховання старшокласників у процесі вивчення географічних курсів. Аналізується побудова географічних курсів у старшій школі. Розглядаються проблеми полікультурного виховання старшокласників у процесі вивчення географічних курсів та можливі шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: полікультурне виховання, шкільна географічна освіта, природничі дисципліни.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Географічна освіта – важливий чинник, який допомагає становленню громадянина України. Географія як шкільний предмет сьогодні зорієнтована на формування широкого спектра світоглядних знань, умінь, компетентностей, що сприяє соціалізації особистості, підготовці її до життя в полікультурному середовищі.

В Україні створено правове поле, в якому освіта, зорієнтована на концептуальний принцип поліетнічності і полікультурності, знайшла своє відображення у певній системі державних законів України. Наявні основи правового регулювання полікультурних процесів переконливо засвідчують, що українська держава, активно розвиваючи демократію, і надалі створюватиме відповідні юридичні умови для розвитку освіти з урахуванням оптимального балансу інтересів різних національностей, їхньої інтеграції в українське суспільство.

Важливість полікультурного виховання підкреслюється в сучасних концепціях освіти й виховання в Україні. Так, у Державній національній програмі „Освіта” (Україна ХХІ століття) особлива увага приділяється прищепленню шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій всіх народів, що населяють Україну; у Національній доктрині розвитку освіти в Україні в ХХІ столітті робиться акцент на формуванні особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється; на вихованні людини демократичного світогляду, котра поважає громадянські права й свободи, традиції народів і культур світу, національний, релігійний, мовний вибір кожної людини.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Аналіз розвитку освіти саме у контексті гуманістичної, культуровідповідної парадигми був предметом дослідження відомих зарубіжних учених (Дж.Бенкс, К.Грант, С.Ніето, М.Гібсон, Т.Кроул, С.Камінські, Д.Поделл, Р.Руеда, П.Прието, Г.Жиру, Ж.Гей, М.Хепберн, Л.Дерман-Спаркс, К.Слітер, К.Дорсет (США), Дж.Уайт, Дж.Хартлі, Д.Гілборн (Велика Британія), М.Вайнберг, В.Міттер, Т.Рюлькер, Дж.Хофф

(Німеччина), П.Фрере (Бразилія); М.Хинт (Прибалтика), Р.Р.Сингх (Індія); Л.Л.Супрунова, Синагатуллин (Росія); Г.Гахокідзе (Грузія); Х.Хамбер (Швеція); К.Мудлі (Канада); Лі Тхан Кхої, К.Осаджима (Японія); Дж.Адлер, М.Асанте, Дж.Гундара, Т.Мулуса (Африка); М.Калантіс, Б.Коуп (Австралія)). У їхніх наукових працях подані основні концепції полікультурної освіти, що знаходять своє визнання в педагогічних теоріях, міжнародних документах, пов'язаних з проблемами культури і освіти. Полікультурна освіта і полікультурне виховання вживаються як синонімічні.

Серед українських науковців окремі аспекти полікультурної освіти досліджували В.Баркасі, М.Баяновська, Л.Голік, Т.Грабовська, І.Зязюн, В.Каврайський, М.Красовицький, О.Кузнецова, Г.Онкович, А.Подольський, О.Сухомлинська, І.Тараненко, Г.Філіпчук, Б.Чижевський та інші.

Формулювання цілей статті... Мета цієї статті – проаналізувати проблеми полікультурного виховання учнів у процесі вивчення географічних курсів.

Виклад основного матеріалу... Зазначимо, що ідея гуманістичної парадигми освіти є важливим науково-практичним напрямом. Для реалізації цієї мети значне місце відводиться проблемі полікультурного виховання школярів. Виховання майбутнього громадянина пов'язане з вихованням у підростаючого покоління національної самосвідомості, гідності, честі, бережливого ставлення до рідної мови, народних звичаїв і традицій.

Поштовхом для розвитку концептуальних основ шкільної географічної освіти у світі стала Міжнародна хартія, рекомендована Комісією з географічної освіти Міжнародного географічного союзу. В Хартії ґрунтовно викладені положення про роль і значення географічної освіти в сучасному світі, підходи до визначення її змісту, напрями розвитку шкільної географічної освіти щодо підвищення її ефективності та якості, питання полікультурного виховання.

Зміст географічної освіти, закладений у Державному стандарті освіти України, є основою розвитку української шкільної географічної освіти. Очевидним сьогодні є першочергове удосконалення виховної складової змісту шкільних курсів географії, підвищення її ефективності у формуванні географічної компетентності учнів. Шкільна географічна освіта відіграє важливу роль у політичній, соціальній, етичній освіті. Вона забезпечує розвиток взаєморозуміння, полікультурності, толерантності, спрямованих на підтримку миру між народами через повагу до всіх людей, їх культури, історії, поглядів і способів життя; здатність спілкуватися з іншими людьми; усвідомлення не лише прав, але й обов'язків кожної людини, країни у ставленні одна до одної; розуміння необхідності міжнародної солідарності й співпраці; готовність кожного громадянина брати участь у вирішенні тих чи інших проблем.

На нашу думку, серед завдань, які повинні сьогодні стояти перед шкільною географічною освітою, є: формування інтеркультурного менталітету, сприйнятливості до культурного плюралізму, загальнолюдських цінностей, толерантного ставлення до інших культур і традицій; вироблення негативного ставлення до будь-яких форм насильства; активне попередження тенденцій до виявлення деструктивного націоналізму.

Культура міжнаціональних відносин – це високий ступінь удосконалення і розвитку стосунків, котрий виявляється в міжнаціональних економічних та духовних зв'язках різних народів, у дотриманні морального такту і взаємоповаги людей різних національностей, в їх спілкуванні та недопустимості зневажання мови, національних традицій інших народів [3]. Ці ідеї досить ефективно сприймаються старшокласниками при вивченні соціально-економічної географії світу.

Полікультурне виховання розглядається як невід'ємна складова національного виховання. Воно реалізує принцип діалектичної єдності національного і загальнолюдського, що дає змогу людині глибоко відчувати належність до рідного народу і в той же час усвідомлювати себе громадянином і суб'єктом світової цивілізації. Полікультурне виховання – процес цілеспрямованої соціалізації школярів, спрямований на оволодіння особистістю системою національних і загальнолюдських культурних цінностей, формування комунікативних та емпатичних умінь, що дозволяють школяреві здійснювати інтенсивну міжкультурну взаємодію, розуміти інші культури, толерантно ставитися до їх носіїв.

Шкільні роки – час активного пізнання світу. Тому дуже важливо, щоб учні проінялися високогуманними ідеями поваги до людей всіх національностей та рас. Діти повинні засвоїти, що найвищою цінністю є сама людина, її право на достойне життя і реалізацію життєвих можливостей. Особистість, котра себе поважає, має більшу потенціальну активність, ніж особистість, яка сама себе не цінує. Система знань про права людини активізує соціальну позицію учня. Інтернаціоналізм повинен проявлятися не лише у вирішенні важливих завдань на міжнародному рівні, а й стверджуватися в реальному щоденному житті.

Розглядаючи міжнаціональне спілкування в такому контексті, ми передбачаємо певну соціально-психологічну підготовку учнів до сприйняття та оцінки морально-специфічних особливостей культури, традицій та звичаїв різних народів, що певною мірою перемістилися з соціально-економічної та політичної в духовно-моральну сферу життя. У наш час проблема міжнаціонального спілкування набуває якісно нового змісту, все більше акцентуючи на етичній стороні взаємовідносин. Сьогодні ми можемо виділити низку причин, які гальмують виховання толерантності: низький рівень усвідомлення

суспільством глобальних проблем людства; конфронтаційна психологія, характерна для багатьох країн; ізоляціонізм та національна обмеженість деяких держав; географічна необізнаність частини населення; незнання законів розвитку природи та суспільства; послаблення моральних вимог на рівні особистості та суспільства [4, 39].

Отже, педагогіка полікультурності та толерантності повинна обов'язково відродитися, і шкільна географічна освіта має чи не найбільший потенціал для реалізації цього завдання.

Важливою соціально-політичною детермінантою розвитку полікультурності освіти є процеси глобалізації в сучасному світі, прагнення сучасної цивілізації жити в мирі та злагоді. Тому полікультурна освіта сприяє етнічній ідентифікації, формуванню культурної самосвідомості, національної гідності школярів, міжкультурним взаємодіям та забезпечує від етнокультурної ізоляції з іншими країнами [5].

Педагоги покликані сприяти вирішенню протиріч, що виникають у зв'язку з недостатнім усвідомленням сутності й завдань полікультурного виховання старшокласників у сучасних умовах, упровадженню в практику викладання гуманітарних предметів інтеркультурної комунікації, розширенню аспектів полікультурного виховання для формування інтеркультурної компетентності особистості старшокласника.

Особливістю полікультурного виховання на уроках географії є багатоаспектність його змісту, що дозволяє розглядати проблеми полікультурного характеру в комплексі. Його гуманістичне спрямування відбивається в сутності гуманітарних, соціальних та світоглядних наук, які повинні дати відповіді на пріоритетні питання життя учнівської молоді. Предмети географічного циклу можна розглядати як своєрідну моделюючу систему культури, яка синтезує її різні культурно-історичні коди. Кожен шкільний географічний курс робить свій внесок у здійснення діалогу та комунікації між культурами. Шкільна географічна освіта невіддільна від комунікативної культури.

Курси географії є складовою частиною державного компонента шкільних програм, тобто є обов'язковими для вивчення. Як і більшість предметів, шкільна географічна освіта зазнала відчутних змін упродовж останніх років. Це стосується смислових акцентів, пропорційності побудови курсів тощо. Варто зауважити, що ці зміни могли б бути ще суттєвішими з огляду на те, якою мірою змінилися світоглядні настанови в суспільстві.

Ми переконані, що проблеми взаєморозуміння й толерантного ставлення до представників різних етнічних (мовних, релігійних, культурних) груп суспільства є досить важливими. Варто починати їх вирішення на уроках географії шляхом виховання та навчання дітей, удосконалення підручників і посібників, пам'ятаючи про етнічне та культурне різноманіття нашого суспільства; перетворювати теорію та практику на пізнання єдиного і неподільного цілого.

Сьогодні важливими на уроках географії є питання підвищення соціальної компетентності й відповідальності учнів; формування навичок ведення діалогу і переговорного процесу, розв'язання проблемних і конфліктних питань відповідно до демократичних принципів і принципів „культури миру”; розвиток критичного мислення, що забезпечує формування особистісної позиції, уміння продукувати нові конструктивні ідеї; формування стійкого інтересу до географії, історії, культури, життя народів України; установки на конструктивну діяльність щодо розвитку, удосконалення і поліпшення економічного становища України; формування у школярів бачення свого місця в сьогоденні й у майбутньому України; підготовка учнів до взаємодії з навколишнім світом через засвоєння комплексу знань про державу і формування відповідних компетенцій; залучення учнів до охорони духовних святинь, географічних пам'яток і культури; відродження краєзнавчої роботи в навчальних закладах.

Особливостями шкільних географічних курсів є їх інтеграційний характер, що дозволяє формувати цілісний погляд учнів на минуле, сьогодення і майбутнє України; поглиблення уже наявних уявлень і знань, отриманих у процесі вивчення попередніх курсів. Важливою є виховна функція шкільної географічної освіти, орієнтована передусім на розвиток відповідального ставлення учнів до України і формування особистісних якостей українця. Географія в школі спрямована на адаптацію учнів і орієнтування їх на перспективу будівництва свого майбутнього в Україні.

Так, вивчаючи тему „Населення”, звертаємо увагу на етноконфесійні особливості України, етикетну лексику і лексику взаємодії для спілкування мовами етносів, які тут проживають. У процесі вивчення географії учні здобувають знання, уміння і навички розпізнавання конфліктної ситуації, запобігання її виникненню або розв'язання без тиску.

Всі шкільні географічні курси мають неабиякі можливості щодо полікультурного виховання. „Економічна та соціальна географія світу” (10 кл.) – один із таких прикладів. Кожна тема цього курсу дає змогу вивчити природу, географію, населення, економіку, традиції інших країн. Метою полікультурного виховання, на нашу думку, є толерантність, розуміння, активна солідарність, взаємодія. В цілях полікультурного виховання й освіти прослідковується тенденція до їхнього поступового ускладнення, підвищення вимог. При особистісно полікультурному становленні школяр проходить декілька ступенів (рівнів): толерантність, розуміння та прийняття іншої культури, повага до неї та усвідомлення культурних розбіжностей. Йдеться про ознайомлення з чужою культурою і виховання толерантного ставлення до неї, аналіз власної системи цінностей і пошуку нових масштабів та способів поведінки.

На уроках географії полікультурне виховання забезпечує засвоєння зразків і цінностей національної та світової культури, культурно-історичного та соціального досвіду різних держав та народів; формування соціально-настановчих та ціннісно-орієнтаційних нахилів учнів до інтеркультурної комунікації та обміну, а також розвиток толерантності й емпатії щодо інших суспільств, народів, культур і соціальних груп; активну соціальну взаємодію з представниками різних культур при збереженні самобутності культури своєї країни.

Зазначимо, що важливою складовою полікультурного виховання є толерантність особистості, яка означає повагу, сприйняття та розуміння багатого розмаїття культур, форм самовираження та самовизначення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість спілкування, свобода думки, совісті та переконань.

Толерантність знаходить вираження у двох основних сферах: на психологічному рівні (як внутрішня установка у ставленні до колективу) і на політичному (як дія або суспільна норма, котра проявляється через закон та традицію). Толерантність – це активна позиція невтручання, добровільна згода на обопільну терпимість суб'єктів, що стоять на різних позиціях [4, 40].

Висновки... У всебічному розвитку особистості учня важливе місце займає полікультурне виховання, що є невід'ємною складовою змісту шкільного курсу географії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття). – К.: Радуга, 1994. – 62 с.
2. Міжнародна хартія географічної освіти / Комісія з географічної освіти. Міжнародний географічний союз, 1992. Книжка в журналі // Географія і економіка в школі. – 1999. – № 3. – 15 с.
3. Ковальчук О.С. Полікультурний підхід у сучасній шкільній освіті Росії: Автореф. дис... канд.пед.наук. – К., 2003. – 17 с.
4. Корнев И.М. Культурологическая парадигма образования и школьная география // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – № 1. – С. 37–42.
5. Красовицький М.Ю. Проблеми полікультурної освіти і виховання в загальноосвітній школі // Полікультурна освіта в Україні: Зб. статей – К., 1999. – С. 16-19.

Анотація

И.М.Шоробура

Проблеми полікультурного виховання старшокласників в процесі вивчення географічних курсів

В статті освещаются вопросы поликультурного воспитания старшеклассников в процессе изучения географических курсов. Анализируется построение географических курсов в старшей школе. Рассматриваются проблемы поликультурного воспитания старшеклассников в процессе изучения географических курсов и возможные пути их решения.

Ключевые слова: *поликультурное воспитание, школьное географическое образование, природоведческие дисциплины.*

Summary

I.M.Shorobura

The Problems of Multicultural Education of Upperclassmen in the Process of Studying of Geographical Courses

The problems of multicultural education of upperclassmen in the process of studying geographical courses are revealed in the article. The construction of the geographical courses in the high school is analysed. The problems of multicultural education of upperclassmen in the process of studying geographical courses and the possible ways appeared of their solution are discovered.

Key words: *multicultural education, school geographical education, national sciences.*

Дата надходження статті

„24” квітня 2008 р.